

Lyhennyssanakirjoista

Lyhennysten käyttö kirjoitetussa ja painetussa tekstissä on ikivanha tapa — ja lisäksi käytännöllinen sekä suoteltavakin tapa, kunhan se vain pyydetään kohtuuden ja tarkoituksenmukaisuuden rajoissa. Viime vuosikymmeninä niiden viljely on erityisesti lisääntynyt, myös suomeksi kirjoitettaessa. Onpa moni lyhennys pesiytynyt puhekieleenkin. »Mennään Hokkiin syömään», »tavataan Okon kulmassa» jne. Arvovaltaisenkin esitelmöitsijä saattaa sanoa: »koo oo tapauksessa», ja nykyinen koululais- ja ylioppilaspolvi on alkanut harrastaa sellaistaakin sanontaa kuin esim. »suht helppoa».

Lyhennysten käytön yleistyminen on luonnollinen seuraus elämänmenon monisäikeistymisestä, jos kohta kiireelläkin lienee osansa. Syntyy uusia järjestöjä, liikeyrityksiä, yleiskäsitteitä (esim. liikevaihtovero), joiden pitkähköt nimitykset halutaan käytännöllisistä syistä korvata lyhyemmällä. Silloin tällöin kuulee moittittavan (tai kiitettävän) sanomalehdistöä lyhennysten käytön yleistymisestä. Sen syyllisyys (tai ansio) ei kuitenkaan ole niin suuri, kuin yleensä otaksutaan. Tarkoituksellista sanalyhennysten suosimista ei sanomalehdissä varsinaisesti esiinny kuin talousosastossa ja urheiluosastossa urheiluseurojen nimissä. On kyllä totta, että sanomalehdet ovat tuoneet muillekin palstoilleen sana- ja sanaliitot-

lyhennyksiä, joista ainakin toiset ovat olleet onnistuneita, esim. Ruotsin lehtien liikevaihtoveron termiksi omaksuma *oms*, *-en* (= omsättningskatt), mutta hyvän journalismin ohjeena on jatkuvasti, että lyhennyksiä on yleensä vältettävä, koska monet lukijat eivät ole perillä siitä, mitä ne tarkoittavat. Ensi esiintymisessä lyhennys on selitettävä, esimerkiksi panemalla täydellinen nimi perään sulkeisiin tai päinvastoin, ja vasta siten, kun lukijoiden oletetaan oppineen lyhennyksen, sitä voidaan käyttää selityksettäkin. Eniten ovat lyhennyksiä yleistäneet erilaiset hakuteokset ja käsikirjat, ja järjestöt tai liikeyritykset puolestaan ovat itse luoneet nimilyhennyksensä.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole esittää tässä mitään yksityiskohtaista selvitystä sana- ja sanaliittolyhennyksistä, niin mielenkiintoinen kuin aihe olisikin, vaan lausua muutamia ajatuksia M. AIRILAN (†) ja YRJÖ PAA-LASEN vasta ilmestyneen *Lyhennyssanaston* (Hki 1953, 121 s., WSOy.) johdosta. Lyhennysten yleinen käyttö on tehnyt tällaisen opas kirjasen tarpeelliseksi meilläkin, ja alallaan ensimmäisenä suomenkielisenä julkaisuna se tarjoaa palveluksiaan lyhennysten kanssa tekemisiin joutuille.

Ulkomaisten lyhennyssanakirjojen tuntemukseni, tosin suppean, perusteella en voi osoittaa, että »Lyhennyssanaston» toimittajilla olisi ollut esi-

kuvaa, jota he olisivat uskollisesti noudattaneet. Päinvastoin siinä on omaa kaksipuolisuus, sanaston jakautuminen kahteen osastoon, joista ensimmäisessä selitetään lyhennykset, toisessa osoitetaan, mitä lyhennyksiä eri sanoista ja sanaliitoista käytetään. Jälkimmäinen osasto, jota ei lyhennyssanakirjoissa yleensä ole, palvelee normatiivista tehtävää, jota oppaan toimittajat »Alkusanojen» mukaan näyttävät tavoitelleenkin. Yhdenmukaisten lyhennysperiaatteiden saavuttamista edistävät myös lyhennysohjeet, joita kirjan alussa annetaan vajaan kolme sivua. Tästä pyrkimyksestä huolimatta teoksen lyhennyksissä esiintyy kuitenkin suurta epäjohdonmukaisuutta. Eräissä tapauksissa se saanee selityksensä lähteistä, joiden lyhennykset on nieltä kuurnitsematta. Mutta tämän kanssa ristiriidassa taas on se, että toisissa tapauksissa on menty muuttamaan vakiintunutta käytäntöä. Tosin vain kerran on lyhennys selitetty virheelliseksi, ja sekin on sanottu kirjaseen takakannella. Yhteiskunnallisesta Korkeakoulusta 1920-luvulta saakka käytetty ja vakiintunut nimitys *YK*, joka on tämän tuomion saanut osakseen, on sisäsivuilla vaihdettu *YKK*:ksi, mitä lyhennystä ei tietävästi ole koskaan käytetty. Tämän kirjoittajalla ei ole mitään *YKK*-lyhennystä vastaan. On vain vaikeata nähdä, millä perusteilla toimittajat ovat päätyneet kantaansa. Jos on haluttu poistaa se rinnakkaisuus, joka seurasi, kun 1940-luvun lopulla Yhdistyneistä Kansakunnista suomessa alettiin käyttää myös lyhennystä *YK*, niin todettakoon, että lyhennysluettelossa on lukuisia homonymisia lyhennyksiä. Lisäksi »Lyhennyssanastonkin» mukaan jäisi vielä kaksi *YK*-lyhennystä. Sitä paitsi on vanha omaksuttu käytäntö, että

vanhempi saa pitää lyhennyksensä, jos se sitä haluaa. Jos taas toimittajat ovat katsoneet, että korkeakoulu pitäisi lyhentää *KK*:lla, niin silloinkin heidän sanastossaan on ristiriitaista ainesta. On kyllä *SKK* 'sotakorkeakoulu' ja *KKK* 'kauppakorkeakoulu', mutta on myös *STK* 'Suomen teknillinen korkeakoulu' ja *J. K. K.* 'Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu', eikä rinnakkaislyhennyksenäkään mainita *JKKK*:ta, vaikka sitä näkeekin joskus käytettävän. Miksi muuten *J. K. K.*:ssa on pisteet, kun tällaiset lyhennykset neuvotaan kirjoittamaan pisteettöminä (Valtiokalenterissakin *JKK*)? Pisteiden käytössä on muutenkin epäjohdonmukaisuuksia. »Lyhennyssanastossa» on *Lo.* 'laulun opettaja' pienellä *o*:lla, mutta *PO*, *VO* 'piirustuksen, voimistelun opettaja'. Miksi tämä kahtalaisuus? Nämä epäjohdonmukaisuuksia koskevat kysymykset riittäkööt.

Vakavimmat huomautukset aiheutuvat puuttuvista lyhennyksistä. Pelkästään selaillessa opaskirjaa tulee mieleen runsaasti vakiolyhennyksiä, jotka eivät ole päässeet mukaan, esim. *r.* 'rivi', *w. o.* 'walk over, luovutus', *palk.* 'palkinto', *as.oy.* 'asunto-osakeyhtiö', *beauf.* 'beaufortia', *vm.* 'vuosimalli'. Toimittajat mainitsevat käyneensä läpi eräiden käsikirjojen, mm. Suomen Valtiokalenterin, lyhennysten luettelot. Mutta esim. Valtiokalenterin kaikkia lyhennyksiä ei ole otettu mukaan. On tietystikin ollut paikallaan karsia tilapäislyhennykset, mutta vertailu osoittaa vakio-lyhennyksiäkin karsitun. Sotilassanaston lyhennyksiä on niin runsaasti, että siinä olisi jo karsinta ollut paikallaan. Ja jos kerran on lähdetty karsinnan tielle, miksi on otettu kovin runsaasti rautatieliikennepaikkojen nimilyhennyksiä, joilla ei kuiten-

kaan ole yleiskäyttöä? Sen sijaan ovat poissa sellaiset suositut sisälyhennykset kuin *Tre* 'Tampere' ja *Mli* 'Mikkeli'. Ilmansuuntien englanninkielisistä lyhennyksistä on mukana vain kahdeksan, vaikka jo sanomalehtien sääuutiset edellyttävät ainakin 16 lyhennyksen tuntemista. Sanastossa on *EM* 'Euroopan mestaruus', muttei *MM* 'maailmanmestaruus'. Mukana on *ME* 'maailmanennätys', muttei *EE* 'Euroopan ennätys'. Elokuvailmoituksissa tavallisia lyhennyksiä *K.* (kielletty lapsilta) ja *S.* (sallittu lapsille) pitäisin jo vakiolyhennyksinä. Sanomalehtien nimien lyhennyksiä on sattumanvaraisesti: mukana on esim. *UA* 'Uusi Aura', mutta poissa esim. *Hbl.* 'Hufvudstadsbladet'. Muuten sanomalehtien nimien lyhennyksistä on vanha kirjoittamaton sääntö, että toista lehteä siteerattaessa on käytettävä sellaista lyhennystä, joka ei aiheuta väärinkäsityksiä. *HS* ei siis sovellu Helsingin Sanomain lyhennykseksi, koska on myös Hämeen Sanomat. Työkansan Sanomat on lyhennettävä esim. *TkS*, koska on ennestään Turun Sanomat. Uutistoimistoista ovat mukana Tass, UP ja AP, mutta kolmas suuri amerikkalainen uutistoimisto INS puuttuu. Niinikään ovat poissa TT, NTB, AFP ym. eurooppalaiset uutistoimistot, joiden nimilyhennykset usein esiintyvät sanomalehtien sähköisissä. Ulkomaalaisten autojen kansallisuusmerkkien luettelemisessa on oltu melko perusteellisia, mutta esim. Yhdysvaltain osavaltioiden nimilyhennykset puuttuvat.

Urheiluseurojen nimilyhennyksiä on siksi runsaasti, että ne antavat leimansa koko sanastolle. Eräillä sivuilla niitä on enemmän kuin puolet. Toimittajat ilmoittavat silti sivuutaneensa joukon voimistelu- ja ur-

heiluseurojen nimiä. Tässä sivuuttamisessa on vain käynyt niin, että mukaan on päässyt paljon pikku-seurojen nimiä, joita on tuskin koskaan mainittu sanomalehtien palstoilla, mutta jäänyt pois elinvoimaisia seuroja, joiden nimilyhennykset esiintyvät tuhkatieheään. — Muuten nämä voimistelu- ja urheiluseurojen nimien lyhennykset ovat oma ongelmansa. Kun sanoma- ja urheilulehtien palkintoluetteloiden lyhentämiseksi niitä kerran näkyy jatkuvasti tarvittavan, olisi lyötävä lukkoon sellaiset lyhentämisperiaatteet, joita voidaan käyttää sitten uusien seurojenkin tullessa julkisuuden piiriin. Lisäksi olisi näistä lyhennyksistä pidettävä luetteloa, ts. ne olisi epävirallisesti rekisteröitävä. Asia sopinee Urheilutoimittajien Liiton hoidettavaksi.

Kun edellä olen huomauttanut, että eräitä lyhennyksiä olisi voinut jättää pois, olen tehnyt sen vain »Lyhennyssanaston» suhteellisuutta ajatellen. Periaatteessa olen nimittäin täydellisen vakiolyhennysten luettelon kannalla.

Lyhennysten selityksissä esiintyy tämäntapaiselle ohjekirjalle anteeksi-antamattomia virheitä. Ei ole sellaista osakuntaa kuin Varsinais-Suomen Osakunta, vaan Varsinaissuomalainen Osakunta. Sanastossa on kauppätieteen kandidaatti, kun pitäisi olla kauppätieteiden kandidaatti. Miksi TK on selitetty 'tekniikan ylioppilaat', siis pientä kirjainta käyttäen?

Lopetan huomautukseni tähän, sillä nähdäkseni jo nämäkin oikeuttavat toteamaan, että »Lyhennyssanaston» laatimiseen ei ole uhrattu sitä huolta ja tarkkuutta, mitä työ olisi edellyttänyt. Sen sanasto on myös kerätty liian sattumanvaraisesti, paikoin jopa hutiloiden. Täy-

dellisyyden saavuttamista ei tietysti pidä kuvitellakaan, mutta tällaiselle keskeneräisyyden asteelle sanastoa ei kuitenkaan olisi pitänyt jättää.

»Lyhennyssanasto» joutuu täyttämään suomalaisen lyhennyssanakirjan puutteen, kunnes uusi ja parempi, huolellisesti valmistettu lyhennyssanakirja saadaan aikaan. Onko se uusi perinpohjin uudistettu laitos nykyisestä, vai olisiko siihen otettava mukaan myös sellaiset ruotsin kielen ja tärkeimpien vieraiden kielten lyhennykset, joiden kanssa meikäläinen lukija vieraskielisiä käsikirjoja yms. teoksia, mahdollisesti sanomalehtiä-

kin, lukiessaan voi useinkin joutua tekemisiin? Jälkimmäiselle vaihtoehdolle tarjoaisi esim. viime vuonna Tanskassa ilmestynyt Monna Cronquistin laatima »Forkortelseslexikon» sopivan esikuvan. Sellainen palvelisi tutkijoitakin asiakirjojen lyhennyksiä selittäessään. Onhan muuten »Lyhennyssanastossakin» joukko vieraiden kielten lyhennyksiä.

Mutta valitaan tämä tai tuo vaihtoehto, joka tapauksessa on käytettävä riittävästi asiantuntija-apua. Eräissä periaatekysymyksissä tarvittaneen kielimiestenkin yhteistä neuvonpitoa.

EINO SUOVA